

ÇOCUK KİTAPLARI NE KADAR ‘DEĞER’Lİ?*

Nazlı CİHAN**

Özet

Bu çalışmanın amacı, çocuk ve gençlik yazınının değerler aktarımı bağlamında nasıl bir işlevi yerine getirdiğini saptamak ve çocuk kitapları arasından seçilen örnek eserler üzerinden değerler aktarımı sürecinin nasıl gerçekleştiğini göstermektir. Çocuk kitapları aracılığıyla belirli tutum ve davranışlar ile değerler aktarılmaktadır. Bunlar ise belirli bir zaman dilimine ve topluma göre şekillenmektedir. Değerler aktarımının çocuk kitapları üzerinden ne şekilde gerçekleştiği sorusunun ele alındığı araştırmanın odağını ve araştırma konusunu, çocuk kitapları aracılığıyla gerçekleşen değerler aktarımı oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Çocuk yazını, Çocuk kitapları, Değerler aktarımı

ABSTRACT

The aim of this study is to determine how children's and youth's literature in the context of transferring values functions and to show over selected works of children's books how the process of transferring values works. Specific attitudes, behaviors and values are transferred through children's books. These are formed by a certain period and society. The focus of this research is the transfer of values through children's books.

Keywords: Values, Children's literature, Children's books, Transfer of values

GİRİŞ

Çocuklar, yetişkinlerin dünyasında örneklerle büyür ve bu örneklerle öykünürler. Özellikle aile yaşantısı içerisinde çocuk, diğer insanlarla nasıl ilişkiler kuracağını, onlara nasıl davranacağını gözlemler ve öğrenir (Dossick, 1996). Tıpkı aile gibi, çocuk kitapları da çocuğun kişilik gelişimine katkı sağlayan önemli araçlardır ve çoğunlukla ilk bakışta fark edilemeyen çeşitli değerler, normlar ve rol modelleri barındırırlar (Hiesleitner, 2011).

* Bu çalışma, 1-3 Ekim 2015 tarihlerinde gerçekleşen 8. Uluslararası Türkçenin Eğitimi Öğretimi Kurultayında (UTEOK) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Dr., İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, nazli.cihan@istanbul.edu.tr

*** Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından 42887 no'lu ve "Syntactic structure of spoken Turkish in the frame of teaching Turkish as a foreign language" başlıklı proje çalışması ile desteklenmiştir.

Bu bağlamda, toplumsal ve kültürel gelişmelerin çocuk yazını ve çocuk kitaplarını ne ölçüde etkilediğini belirlemek amacıyla, örnek eserler şu sorular etrafında ele alınmıştır:

- Çocuk kitaplarında değerler aktarımı gerçekleşiyor mu? Bu değerler nasıl işleniyor?
- Hangi değerler her dönemde geçerli, hangileri belirli bir zaman dilimini yansıtmaktadır?
- Çocuk kitapları toplumdaki hâkim değerleri mi barındırıyor yoksa kaybolmaya yüz tutmuş değerlere mi öncelik veriyor?
- Eğitim anlayışındaki değişimler, değerler üzerinde de etkili mi?

'Değer'lerin ne olduğu ve nasıl bir işlevi yerine getirdikleri sorusuna farklı yanıtlar bulmak mümkündür. "Değer" sözcüğü özellikle günlük konuşma dilinde sıkça kullanılmaktadır: "Bu arazi çok değerli"; "Arabayı düşük değere sattı"; "Altının değeri çok arttı" gibi örneklerde de görüldüğü gibi "değer" çoğunlukla satın alma anlamı ile ilişkilendirilerek maddi bir bağlama yerleştirilmektedir. Bunun yanı sıra "değer" kavramı "değerlendirme" ile de yakından ilgilidir. Burada da, bir davranışın veya bir durumun doğru ya da yanlış olduğuna dair bir yargı söz konusudur. "Değerlendirme" eylemi eğitim sistemi açısından ele alınacak olursa, örgün eğitim içerisinde öğrencilere not verme yoluyla bunun gerçekleştiği görülecektir.

Bu çalışmada Anayasada Temel Hak ve Özgürlükler ve insan hakları kapsamında (TC Anayasası, 2. Bölüm: Temel Hak ve Özgürlükler) ifade edilen değerlere odaklanılmış ve özet halinde günlük yaşamdaki yansımaları ile bağ kurularak bu değerlerin aile içinde ebeveynler ve özellikle de çocuklar için ne anlama geldiği aktarılmaya çalışılmıştır:

- **İnsan onuru:** Temel hak ve özgürlükler bağlamında insanın ne durumda, hangi koşullar altında bulunursa bulunsun, salt insan oluşunun kazandırdığı değer tanınması ve sayılmasını ifade etmektedir. Bir değer olarak ebeveynlerin olduğu gibi, çocukların da onurunun gözetilmesi, kişiliklerine saygı ve itibar gösterilmesi gerekliliğini belirtmektedir.
- **Saygı:** Temel hak ve özgürlükler açısından çalışmanın bir hak olduğunu ve herkesin emeğine saygı duyulması gerektiğini ifade eden bu kavram, bir değer olarak çocuğun her türlü çabasının takdir ve saygı ile karşılanması gerektiğini belirtir.

- **Sağlık:** Temel hak ve özgürlükler bağlamında beden ve ruh sağlığının zarar görmemesini ve hiç kimseye şiddet uygulanmamasını ifade eder. Bir değer olarak ele alındığında, çocuğun yaşam şartlarına işaret etmektedir. Bu bağlamda kötü beslenme, stres, sağlıksız yaşam koşulları ,sağlığı tehdit eden unsurlar olarak anlaşılmalıdır.
- **Özgürlük:** Temel hak ve özgürlükler açısından ifade özgürlüğü, sanatta özgürlük, yaşam alanının seçimi, din ve inanç özgürlüğü, kısaca her anlamda özgür ve bağımsız seçimler kastedilmektedir. Bir değer olarak ele alındığında ise hem ebeveynler, hem de çocuklar özgürlüğün sorumlulukla olan bağıını kurabilmeli ve özgürlüğün bazı sonuçları beraberinde getirdiğinin bilincine varmalıdırlar.
- **Eşitlik:** Temel hak ve özgürlükler bağlamında, öncelikle kadın-erkek eşitliğini ifade etmektedir. Bu çalışmada ele alınan yönüyle ise hiçbir çocuğun cinsiyetinden veya kökenlerinden dolayı öncelik görmemesi veya ihmal edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir.
- **Adalet:** Anayasa çerçevesinde öncelikle adil yargılamaları, görev ve sorumlulukların adil ve eşit dağılımını ifade etmektedir. Bir değer olarak, örneğin aile içindeki varlıkların ve görevlerin dengeli paylaşımının, çocuğun paylaşmayı ve sorumluluk almayı öğrenmesi bakımından önemini ifade etmektedir. Bu bağlamda paylaşmayı öğrenmek, adaletin ön koşullarından biri olarak görülmelidir.
- **Dürüstlük:** Temel hak ve özgürlükler bağlamında daima doğruları söylemeyi, yalan ve yanıltmalardan kaçınmayı ifade eden bu kavram, bir değer olarak ele alındığında örneğin ebeveynlerine ve öğretmenlerine karşı dürüst olmayı öğrenen çocukta olumsuz veya güven zedeleyici düşünce ve davranışların önleneyeceğini ifade etmektedir.
- **Güvenlik:** Anayasal bir hak olarak kişilerin gerek özel, gerekse kamuya açık yaşam alanlarının (trafik, kişisel varlıklar, yaşam biçimi) koruma altına alınmasını ifade etmektedir. Değer ifade eden bir kavram olarak, örneğin evde veya okulda kesin kuralların geçerli olmasının çocukta sorumluluk ve güvende olma duygularını geliştireceğini ifade etmektedir.
- **Sadakat/Bağlılık:** Anayasal bir sorumluluk olarak, karşılıklı yapılan hiçbir anlaşmanın tek taraflı ve keyfi olarak bozulamayacağını

ifade etmektedir. Yaşama aktarıldığında ise bu kavram, zamanında gidilemeyen buluşmalarda gecikmenin bildirilmesi sorumluluğunu veya ilişkilerdeki güvene dayalı sadakati ifade etmektedir.

- **Şeffaflık:** Anayasal sorumluluklar bağlamında siyasi kararları, yolsuzlukların önlenmesini, bilgi edinme hakkını kapsayan bu kavram bir değer olarak günlük yaşama aktarıldığında, örneğin ebeveynlerin herhangi bir konuda aldıkları bir kararı çocuklarına açıklama gerekliliğini ifade etmektedir. Bu durum çocuğa, kendisinin de karar verme süreçlerini başkalarına ifade etme olanağını sunmaktadır.

Çocuk haklarının başlıca savunucusu Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu UNICEF'e göre çocuklar için en önemli değerler şunlardır:

- Aile ve arkadaşlar arasında dayanışma
- Çocuğun kendini güvende ve korunaklı hissettiği güvenli bir ortam
- Güven, korunma ve emniyet

Dosick, "*Kinder brauchen Werte*" (Çocukların Değerlere İhtiyacı Var) adlı kitabında şu değerlerin altını çizmektedir: Saygı, doğruluk, adalet, sorumluluk, duygudaşlık, minnettarlık, dostluk, barışseverlik, kişisel gelişim yönünde çaba ve bir şeye inanma yetisi.

Gündelik Yaşamda Değerler

Demokratik bir toplum düzeni, kuşkusuz belirli bir değerler kaidesini zorunlu kılmaktadır; ancak, örneğin özgürlük veya insan onuru gibi, farklı toplumsal yapıların üzerinde ortaklaşabileceği değer odaklı bir asgari uzlaşma zemini, toplumsal düzenin sorunsuz bir biçimde işleyebilmesi için daha çok gereklidir. Bunlara kısaca demokrasinin temel değerleri denilebilir. Bu temel değerler kişilere Anayasa üzerinden zorla benimsetilemeyeceği için devlet, toplumun her bireyi için bu temel değerlerin gerçekleşebileceği ön koşulları sağlamakla yükümlüdür (Kempf, 2002).

Kempf'e göre gündelik yaşamda örnek oluşturan ve genç bireylerin davranışlarını kalıcı bir biçimde etkileyen değerler, genç bireylerin doğrudan içerisinde buldukları sosyal ortamda karşılaştıkları değer edinimi

süreciyle yakından ilgilidir (Kempf, 2001). Markl, değer edinimi ile ilgili şu düşünceleri ifade etmektedir:

“Kuşkusuz değerler eğitimi, yani sadece ahlaki açıdan iyi olanın ve arzu edilenin farkındalığının değil, aynı zamanda davranışları da bu değer yargılarına göre belirleyebilme yetisinin aktarılması, köklerini çocuğun içinde büyüdüğü aileden ve yakın çevreden aldığı kadar; pedagojik deneyimlerin gerçekleştiği okuldan da almaktadır ve etik değer yargılarıyla ilgili kuramsal açıklamalardan çok, çocuğun kişiliğinde iz bırakan kişilerin örnek davranışlarıyla çok daha yakından ilgilidir.” (Markl, 1998)

Değerler, kişiye yön bulma duygusu vermektedir. Gündelik yaşam içerisinde karar vermeye yardımcı olur ve belki de en önemlisi, insanlarla bağ kurmayı sağlar. Yukarıda belirtilen evrensel değerler, tek tek kişilerin insanî gereksinimlerinden kaynaklanan değerlerdir. Hiesleitner’e göre bu temel insanî gereksinimler, iyi bir yaşamın sürdürülebilmesi için bize ışık tutmaktadır (Hiesleitner, 2001). Burada söz konusu olan gereksinimler maddi nesnelere değildir. Yani kastedilen gereksinimler tüketim maddelerini ifade etmemekte, sosyal ve toplumsal temellere dayanmaktadır. Bu bağlamda değerler, gruplara ve topluluklara aittir ve birlikte yaşamayı ve dayanışmayı ifade etmektedir.

Çocuklar değerleri nasıl öğrenir?

Çocuklar değerlerin temel işleyişini taklit ederek öğrenirler. Yetişkinleri gözlemler ve sonra denemeler yaparlar. Sordukları bir soruya dürüstçe yanıt verdiğimizde çocuklar “doğruluk” değerini kavramış olurlar. Uzlaştığımızı gördüklerinde ise, örneğin yalnızken akrabalar hakkında yakındığımızı ama onlara karşı yine de kibar davranışlar sergilediğimizi gördüklerinde “doğruluğun” görece olduğunu kavrarlar. Yalan söylediğimize tanık olduklarında ise, bunu kendilerine açıklamaya çalışırlar. Eğer yalan bir yetişkin olarak bizim için bir iletişim biçimiye, ancak çocuğun söylediği bir yalan karşısında sert tepki veriyorsak, çocuğu çelişkiye düşürmüş oluruz. Genellikle çocuk, bu çelişkiyi tıpkı yetişkinin yaptığı gibi, ustaca yalan söyleyerek çözer. İşte böylece “doğruluk” kavramı görece hale gelmiş olur.

Laux, değerlerin nasıl öğrenildiğine dair üç temel yaklaşım belirlemektedir:

1- Değer aktarımı

Değer aktarımı, verili değerlerin uygun bir biçimde öğrencilere aktarımını ifade etmektedir. Burada önceden belirlenmiş bir değerler önermesinin kontrollü aktarımı söz konusudur.

2- Değer aydınlanması

Değer aydınlanması, değer aktarımı modeline doğrudan alternatif bir yaklaşımı ifade etmektedir. Burada genç bireyler tarafından benimsenmesi beklenen verili değerler ve normlar değil, genç bireylerin içselleştirdikleri değerler söz konusudur. Genç bireyler, kendi değerleri ve değer gelenekleri üzerinde düşünmeyi ve bir tür iç hesaplaşma yoluyla bir değer yargısına varmayı öğrenmelidirler.

3- Ahlaki yargı ve tartışma yetisi geliştirme

Lawrence Kohlberg teorisine dayanan bu yaklaşım, ahlaki gelişim ve ahlak eğitimi alanında son 20 yıldır kuramsal tartışmaların odağında yer almakta ve yoğun bir biçimde tartışılmaktadır. Kohlberg, ahlaki muhakeme (uslamlama) yetisinin bir gelişim sürecinin sonucunda oluşabileceğini savunmaktadır (Laux, 2008).

İçinde yaşadığımız doğal ortamdan ve sosyal çevreden elde ettiğimiz deneyimlerden bilişsel bir yapı gelişmektedir. Bu bilişsel yapı içerisinde deneyim biriktirmeye devam ederken bunları düzenliyoruz ve böylelikle deneyimlerimizi çeşitlendirerek zenginleştiriyoruz. Ama zaman zaman bu bilişsel yapıya sığmayan deneyimler de yaşanıyor ve böylece bilişsel yapımız parçalanıyor. Bu olgu, bilişsel yapının geliştirilmesini zorunlu kılıyor ve böylece, eski ve yeni deneyimler yeniden anlamlandırılarak bu yapı içerisine yerleştirildiğinde daha üst bir düzeye geçilmiş oluyor. Ortaya çıkan yeni düşünce yapısı, eski yapının işlevsel ve eksik yönlerini tanımamıza olanak sağlıyor ve böylece artık sınırlarını belirlemiş olduğumuz eski yapıyı terkediyoruz.

Eğitsel süreçte çocuğun düşünce yapısının olgunlaşması, daha kompleks, yani da üst düzey hale gelmesi isteniyorsa çocuğa, yaşına uygun olmak üzere, hâlihazırdaki düşünce yapısını parçalayan ve yeniden düzenleyip bir üst düzeye taşımaya zorlayan yeni deneyimler sunulmalıdır. Bu aynı zamanda, ahlaki gelişimin kendiliğinden ve gençlere daha fazla sayıda değer yükleyerek gerçekleşmediği; onları yeni, daha karmaşık ahlaki de-

ğerlendirmelerle, daha doğrusu tartışmalarla karşı karşıya getirerek bir iç hesaplaşmaya ve düşünmeye dayalı ahlaki değer yargıları üretmeyi öğrenmelerini sağlayarak mümkün olduğu anlamına gelmektedir (Laux, 2008).

Çocuk kitaplarının işlevi

Kitaplar öyküler aktarır. Bu öyküler yoluyla değerlere ulaşılır çünkü kitaplar, okura kendi yorumunu yapabileceği bir alan bırakma özelliği taşımaktadır. Kitaplar bir bakıma okurun karmaşık yollardan dünyaya erişmesini sağlamaktadır. Her okur, anlatılan öykülerle özel bir bağ geliştirmektedir. Böylece bir özdeşleşme gerçekleşir ve öyküde işlenen konuyla bir hesaplaşmaya girilir. Çocukların çocuk kitaplarıyla kurdukları ilişki için de aynı süreç geçerlidir.

Çocuk kitapları ile çocuk yazını ve çocuklar için yazılmış bütün yazınsal eserler kastedilmektedir. Günümüzde çocuk ve gençlik yazını alanında yayınlanan metinler incelendiğinde, birçoğunda ahlak öğreticiliğinin veya bir eğitim aracı olma kaygısının tercih edilmediği görülmektedir. Kuşkusuz bazı metinlerde, genç okurlara belirli toplumsal değerleri ve normları aktarmak gibi kaygıların güdüldüğüne de rastlanmaktadır. Ancak Hiesleitner'e göre havada sallanan uyarı parmağı, çocuk ve gençlik yazını alanında giderek önemini yitiren bir konuma geriledi (Hiesleitner, 2008).

Toplumsal çağdaşlaşma süreci yeni, çağdaş çocuk ve gençlik yazınına da etkilemektedir. Hieleitner'e göre bu dönüşümün yol açtığı bazı değişiklikleri şöyle sıralamak mümkün:

- Dünya görüşlerindeki ve örnek modellerdeki değişimler
- Toplumun değer ve ahlak yargılarındaki değişimler
- Kuşaklar hakkındaki görüşlerin değişmesi
- Çocuğa ve gençliğe dair somut beklentilerdeki değişimler
- Evlilik, aile, aşk ve ahlak hakkındaki düşüncelerde değişimler (Hiesleitner, 2008)

Günümüzde genel eğilimin neden uyum sağlamaya ve kurallara boyun eğmeye doğru gittiğinin basit bir yanıtı bulunmaktadır. İş dünyasındaki işleyiş bundan farklı değil. Ekonomi ve teknoloji odaklı düşünme ve davranış biçimlerinin hayatımızın her alanına yansımısıyla, buna uygun kültürel çerçeve koşulları da ortaya çıkmış oldu. Davranış biçimleri standart

hale geldi, herkes aynı davranış biçimleri sergiliyor. Bireysel özellikler ve yaratıcılık, rahatsız edici olabileceği için üretim açısından bir önem taşımamaktadır. Üretim ilişkileri ve üretim süreci için belki geçerli olan bu durum, eğitim, öğrenme ve değerler aktarımı için asla kabul edilemez. Tek ve eşsiz olmak, Anayasada en önemli değerlerden biri olarak saptanan insan onurunun en temel yapı taşıdır.

1. Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemine göre tarama modeli kullanılmıştır. Uygulanan tarama modelinde değerler eğitimi ve çocuk yazını ile ilgili bilgilere alanyazın taraması ile ulaşılmıştır. Alanyazın taramasıyla elde edilen verilerin toplanmasında, konuya uygun olarak Türkçe ve yabancı dilde yazılmış bilimsel yayınlardan yararlanılmıştır. Toplanan veriler, inceleme sürecinin ardından değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Bulguların desteklenmesi ve örneklenmesi amacıyla çocuk ve gençlik kitapları arasından basit seçkisiz örnekleme yoluyla beş eser belirlenmiştir. Belirlenen eserler üçü yerli, ikisi yabancı yazara ait olmak üzere 4 adet öykü kitabından ve 1 adet romandan oluşmaktadır: "Aç Tırtıl" (Eric Carle) adlı okulöncesi çocuk kitabı, "Dev Şalgam" (Alexei Tolstoy) adlı öykü kitabı, "Küçük Mor Balık" (Ayla Çınaroğlu) adlı öykü kitabı, "Ena Mena Dosi" (Nur İçözü) adlı öykü kitabı ve "Aganta Burina Burinata" (Halikarnas Balıkcısı) adlı roman.

2. Bulgular ve Yorum

Çocuk kitapları çocuğun tek ve biricik olma özelliğini desteklemektedir. Aynı zamanda çocuğa çok yönlü bir dünyada yaşadığını ve bu dünyayı nasıl biçimlendireceğinin kendi ellerinde olduğunu göstermektedir. Çocuk kitaplarının her biri, çocuğu kendi yolunu çizmeye davet etmektedir. Tek bir yanıt yerine, bizim için neyin iyi olduğuna dair bir arayış sunmakta ve böylece çocuğu, kendi çözümlerini üreteceği bir hesaplaşmaya çağırmaktadır. Değerlerin öğrenilmesinin temeli de bu sürece dayanmaktadır. Davranışların doğrudan yargılandığı veya değerlendirildiği kitaplar, çocukların öyküler hakkında düşünmelerine ve konuşmalarına olanak tanımadığından böyle bir hesaplaşma için uygun bir zemin sunmamaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, belirli kriterler doğrultusunda değil, rastgele seçilmiş ve içerik çözümlemesi yoluyla incelenmiş olan beş örnek

kitap üzerinden, çocuk kitaplarında değerler aktarımının nasıl gerçekleştiğine dair yaklaşım sunulmaya çalışılmıştır.

1. Örnek kitap: Dev Şalgam (Alexei Tolstoy)

Dev şalgamın öyküsü eski bir Rus halk masalına dayanmaktadır. Masal, 19. Yüzyılda Alexei Tolstoy tarafından yeniden düzenlendikten sonra popülerlik kazandı. Masalın resimleri Niamh Sharkey'e ait. Türkçeye Alişhan Çapan tarafından kazandırılan masalın, özellikle de hayvan türlerinin değişim gösterdiği farklı biçimleri mevcut. Masalın özgün halinde ise kahramanlar sabit: Büyükbaba (Dedka), büyükanne (Babka), torun (Vnuchka), köpek (Zhuchka), kedi (Koshka) ve fare (Myshka). Sıralama ve tekrar, masalın ana şemasını oluşturmaktadır.

Konusu: Öyküde, tarlasında devasa bir şalgam yetişen bir çiftçinin şalgamı topraktan çıkarmak için verdiği azimli mücadele anlatılıyor. Ailenin bütün bireyleri ve hatta hayvanları bile bu mücadeleye katılırlar ve sonunda dev şalgamı topraktan çıkarmayı başarırlar. Bir çiftçi (büyükbaba) ve karısı (büyükkanne) her yıl olduğu gibi tarlalarına şalgam ekerler ve ettikleri ürünler olgunlaşana kadar onları sularlar. Ancak şalgamlardan bir tanesi, çiftçinin tek başına topraktan çıkarmaya gücü yetmeyecek kadar büyüktür. Evin bütün bireyleri yardım etmek zorundadır: büyükanne, torun, köpek, kedi ve en sonunda fare. Masalın en zayıf ve en küçük kahramanı fare yardıma geldiği zaman şalgamı topraktan çıkarmayı başarırlar.

Çeşitli hayvan adlarının ve sebze türlerinin öğretilmesinin yanı sıra burada dayanışmayla ve yardımlaşmayla en zor işlerin bile üstesinden gelinebileceği düşüncesi aktarılmaktadır. Ayrıca yardımlaşmada önemli olanın gücün veya güçsüzlüğün değil, eşitliğin olduğu gösterilmektedir: Farenin yardımı olmasaydı, şalgamı topraktan çıkarmak mümkün olmayacaktı. Masalın Türkçe anlatımında, topraktan çıkartılan şalgamdan yemekler yapılmakta ve bu yemekler hep birlikte yenilmektedir. Bu yönüyle masal dostluk ve paylaşım gibi değerleri de barındırmaktadır.

Değerler: Yaşam sevinci, öğrenme çabası, gelişim ve ilerleme

2. Örnek kitap: Aç Tırtıl (Eric Carle)

Bu çağdaş ve bir o kadar da klasik öykü, dünya çapında tanınan ve çocuklar tarafından sevilerek okunan bir kitap. Başlıca özelliği grafik tasarımının netliği, basitliği ve neşeli anlatım biçimi olan kitabın metni ve çizimleri Carle'ye ait. İletisi kısa ve net olan öykünün başkahramanı küçük bir tırtıldır. Burada da sıralama ve tekrar unsurları kitabın temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Kitabın karton sayfalarındaki "tırtılın açtığı" temsili delikler, kitabın farklı bir özelliği olarak okur çocuklara bir oyun havası sunmaktadır.

Konusu: Kitapta bir tırtılın kelebeğe dönüşmeden önceki maceraları anlatılmaktadır. Öykünün sonunda tırtıl güzel bir kelebeğe dönüşmektedir. Aç Tırtıl büyük bir iştahla yapraktan yaprağa geçerek kitabın sayfalarında ilerlemektedir. Bir türlü doymak bilmeyen tırtılın sonunda karnı ağrımaya başlar. Ertesi gün yeşil yaprakları yedikten sonra ağrısı geçer. Giderek büyüyen tırtıl kendine bir koza yapar ve öykünün sonunda güzel bir kelebek olarak kozasından çıkar. Carle bu öyküyle bir taraftan çocuklardaki yemek yeme zevkini ele alırken bir yandan da çocukların bir an önce büyüme ve gelişme isteğini işlemektedir. Yemek yeme eylemi ile küçük çocukların ilk ve başat eylemlerinden biri anlatılmaktadır. Basit bir dille sayılar, renkler, haftanın günleri, yiyecek adları ve bir kelebeğin hayatının aşamaları, "aç bir tırtılın" güzel bir kelebeğe dönüşümü üzerinden anlatılırken, yaşama sevinci ve gelişme çabası da aktarılan değerleri oluşturmaktadır.

Değerler: Dayanışma, yardımlaşma, eşitlik, dostluk, paylaşmayı öğrenme

3. Örnek kitap: Küçük Mor Balık (Ayla Çınaroğlu)

Küçük mor balığın öyküsü, Türkiye'deki çocuk yazınının çağdaş bir örneğini sunmaktadır. Öykünün kahramanları, çeşitli renklerdeki balıklardan oluşmaktadır. Renkler, sayılar, üçgen, daire ve kare gibi geometrik şekiller, kitabın eğitsel yönünü oluşturmaktadır. Metni ve görselleri Ayla Çınaroğlu'ya ait olan öykü, Samed Behrengi'nin "Küçük Kara Balık" adlı romanının adını çağrıştırmaktadır. Ayla Çınaroğlu'nun öykünün sonunda "bu öyküyü bana küçük kara bir balık anlattı" cümlesiyle bu çağrışımı teyit edilmektedir.

Konusu: Kitapta, başka hiçbir balığın kendisine benzemediği için arkadaş bulamayan, ancak daha sonra bütün balıkların ortak bir özellik olarak rengârenk kuyruklara sahip olduğunu keşfederek bir sürü arkadaş kazanan küçük mor bir balığın öyküsü anlatılmaktadır. Öykü, farklılıklara rağmen uyum ve huzur içinde bir arada yaşamının mümkün olduğu iletisini barındırmaktadır. Balıklar arasında gerçekleşen diyaloglarda, küçük mor balığın başlangıçta bazı önyargılara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu önyargılar mor balığı yalnızlaştırmakta ve mutsuz olmasına yol açmaktadır. Öykü ilerledikçe küçük mor balık önyargılarından kurtulmayı başarmaktadır. Bütün balıkların renkli kuyrukları olduğunu fark ettiğinde, farklılıklara rağmen ortak yönlerin bulunabileceğini ve dostlukların farklılıklardan değil, ortak yönlerden beslendiğini kavramaktadır. Böylece öyküde çocuklara, eşsiz bireyler olarak farklılıklardan oluşan bir bütünün birer parçası oldukları düşüncesi aktarılmaktadır.

Değerler: Saygı, anlayış, dostluk, kimlik, kişilik ve birey olma

4. Örnek kitap: Ena Mena Dosi (Nur İçözü)

Ena Mena Dosi adlı kitap iki bölümde oluşmaktadır: “Dün, ben çocukken” başlıklı birinci bölümde yazar, kendi çocukluk anılarını anlatmaktadır. Büyüdüğü semti, oyun arkadaşlarını ve iyi ve kötü günler geçirdiği evlerini anlatmaktadır. “Bugün: Hikâyelerimdeki çocuklar” başlıklı ikinci bölümde ise çocukların maceralarının anlatıldığı kısa öyküler bulunmaktadır.

Konusu: Kitabın ilk bölümündeki öykülerde bir kız çocuğunun gözünden toplumdaki çokkültürlü yapı ve kültürlerarası ilişkiler aktarılmaktadır. Farklı dinlerden ve farklı etnik kökenlerden gelen komşularla ve arkadaşlarla yaşanan çocukluk anılarının yer aldığı bu öykülerde dayanışma, yardımlaşma, dostluk, güven ve hoşgörü değerleri ele alınmaktadır. Öykülerde anlatılan bütün dinlere, kültürlere ve dillere eşit bir yaklaşım sergilenmektedir. Öyküler, çokkültürlü bir toplumda barış ve huzur içinde bir arada yaşamının ve farklı kültürler arasında sağlıklı toplumsal diyaloglar kurmanın mümkün olabildiği düşüncesini içermektedir. Kültürel ve dinsel çeşitliliklerin/farklılıkların son derece doğal görülmesi gereken olgular olduğu düşüncesinin aktarımına dayanan öyküler bu yönleriyle çocuklarda kültürlerarası duyarlılığın gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Değerler: Kültürlerarasılık, çokkültürlü yaşam, anlayış, dayanışma, eşitlik, saygı, farklılık, dostluk, kimlik

5. Örnek kitap: Aganta Burina Burinata (Halikarnas Balıkçısı)

1945 yılında yayınlanan roman, Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın eserlerindeki temel özellikleri yansıtmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 100 Temel Eser arasında tavsiye edilen bu romanda denize olan sevgi, denizcilerin zorlu yaşam koşulları, geçimini denizden sağlayan bir denizcinin üzerinden anlatılmaktadır.

Konusu: İnsanla deniz arasındaki karşılıklı yakın ilişkinin ele alındığı roman, Anadolu kültürünü oluşturan güçlü kültürel unsurlar ve değerler barındırmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından edebiyat dersleri için tavsiye edilmiş olması romana yazınsal niteliğinin yanı sıra, çocuğun kişilik gelişimine katkı sağlayan eğitsel bir nitelik de kazandırmaktadır. Roman, insanın denizle olan ilişkisini aktarırken Anadolu insanının kültürel özelliklerini ve alışkanlıklarını da yansıtmaktadır. Romanın altı kahramanı üzerinden işlenen değerler, iyimserlik, cesaret, bağımsızlık, bağlılık, güvenirlilik, yardımseverlik, dayanışma ve paylaşma olarak saptanabilir.

Değerler: Dayanışma, yardımlaşma, sadakat, bağlılık, dürüstlük, güven, cesaret, yardımseverlik.

Değerler aktarımının çocuk kitaplarında nasıl gerçekleştiğini saptamak amacıyla incelenen beş kitaptan elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda görselleştirilmiştir:

ESER	DEĞERLER
1- Dev Şalgam (Alexei K. Tolstoi)	Yaşam sevinci, öğrenme çabası, gelişim ve ilerleme
2- Aç Tırtıl (Eric Carle)	Dayanışma, yardımlaşma, eşitlik, dostluk, paylaşmayı öğrenme
3- Küçük Mor Balık (Ayla Çınaroğlu)	Saygı, anlayış, dostluk, kimlik, kişilik ve birey olma
4- Ena Mena Dosi (Nur İçözü)	Kültürlerarasılık, çokkültürlü yaşam, anlayış, dayanışma, eşitlik, saygı, farklılık, dostluk, kimlik
5- Aganta Burina Burinata (Halikarnas Balıkcısı)	Dayanışma, yardımlaşma, sadakat, bağlılık, dürüstlük, güven, cesaret, yardımseverlik.

5. Sonuç

Değer odaklı gelişim, değerlerin çocuklara veya gençlere aktarılmasından daha fazlasını ifade etmektedir. Değerlerden oluşan bir dünyayı tanımının önemi kuşkusuz yadsınamaz, ancak değerler hakkında karar verebilme ve ahlaki yargılara varabilme yetisi kazanmak, öncelikli hedef olmalıdır. Değerlerin benimsenmesinden daha çok, değerlerin içselleştirilmesi söz konusudur. Değerler, eğitim sisteminin yapısı içerisinde yer almaktadır; değerler aktarımı bir girişim olarak gerçekleşecekse, bu değerler hakkında düşünmek zorunludur. Etkin, sorumluluk sahibi ve bütüncü sosyal becerilere sahip kişilik tipi yaratılmak isteniyorsa genç bireylere, kendilerini gerçekleştirebilecekleri ve sorumluluk üstlenebilecekleri özgürlük alanları tanınmalıdır. Bu alanların varlığı, söz konusu değerlerin ve kişiliğin gelişimi için vazgeçilmezdir. Laux'a göre, değerlerin bir görev olarak tarif edilerek vurgulanması ve hiyerarşik yapıların baskın gücü sorumluluğun gelişimini desteklemediği gibi, deneyimlerin gösterdiği üzere sorumluluk alma, gönüllü olma ve görev alma isteğini engellemektedir (Laux, 2008).

Çocuklar, yaşa içerisinde yön bulabilmek için değerlere ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle çocukların, sosyal yetileri ve ahlaki açıdan doğru

davranışları öğrenme sürecinde yaşanmış deneyimlere, açık ve net konuşmalara, sorunlara yaratıcı çözümlere gereksinimleri vardır. Çocuklar karmaşık ve yaratıcı düşünme biçimlerini öğrendikleri ölçüde kendilerine özgü ve bağımsız ahlaki davranışlar geliştirmeyi öğrenirler. Çocuk kitapları bu bağlamda, sorunlar karşısında yaratıcı çözümler sunmada önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Ebeveynler ve yetişkinler çocukların hangi değer yargılarıyla büyüyeceğini yansıtmaktadır. Ancak kitaplar da, çocuğun kişilik gelişimine olumlu katkıları sağlamak için yararlanabilecek önemli kaynaklardır.

Kaynakça

- Carle, E. (2015). *Aç Tırtıl*. Mavibulut Yayıncılık.
- Çınaroğlu, A. (1998). *Küçük Mor Balık*. TUDEM Uçanbalık Yayınları.
- Dosick, W. (1996): *Kinder brauchen Werte. 10 Lebensregeln, die Kindern Halt und Orientierung geben; ein Ratgeber für den Erziehungsalltag*. 2. Auflage. Bern, Wien: Verlag Scherz
- Fränkisches Bildungswerk für Friedensarbeit e.V., *Wert-volle Kinder* (2009): Wert-volle Kinderbücher, Buchempfehlung für Kinder 4-12 Jahren. Nürnberg. <http://www.buendnis-fuer-familie.de/uploads/media/wertvolle-Kinderbuecher.pdf> (Download: 20 Mayıs 2015).
- Halikarnas Balıkcısı (2014): *Aganta Burina Burinata*. Bilgi Yayınevi
- Hiesleitner, M. (2011): *Wertevermittlung durch Kinderliteratur im Wandel der Zeit*. Magisterarbeit unter Betreuung von Prof.Dr. Peter Vitouch. Universität Wien.
- İçözü, N. (2011): *Ena Mena Dosi*. Altın Kitaplar Çocuk Kitapları Dizisi.
- Jasova, M. (2009): *Arbeit mit literarischen Texten im DaF Unterricht am Beispiel eines Textes von Christine Nöstlinger*. Diplomarbeit unter Betreuung von Ph.Dr. Alice Brychova. Masaryk-Universität Brünn. https://is.muni.cz/th/160341/pedf_m/Diplomova_prace.pdf (Download: 28 Temmuz 2015).
- Kempf, H. (2002): *Werteaspekte im Deutschunterricht der Realschule*. Inaugural-Dissertation unter Betreuung von Prof.Dr. Ulf Abraham und Prof.Dr. Peter-Andre Alt. Julius-Maximilians-Universität Würzburg. [file:///C:/Users/user/Downloads/kempf%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/kempf%20(1).pdf) (Download: 04 Temmuz 2015).
- Lux, B. (2008): *Auf der Suche nach Orientierung – Wertesituation, Wertekommunikation, Wertelernen*. Eröffnungsvortrag zum Projekt "Eine wertlose Gesellschaft ist wertlos" am 15.2.2008 im Katholisch-Sozialen Institut in Bad Honnef. [file:///C:/Users/user/Downloads/Laux_Werte_KSI_Text%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Laux_Werte_KSI_Text%20(1).pdf) (Download: 14 Nisan 2015)

Markl, H. (1998): *Bildung für die Welt von morgen*. In: Wissen und Werte für die Welt von morgen. Aktuelle Standpunkte zur Wertediskussion. Dokumentation zum Bildungskongress des Bay. Staatsministeriums für Unterricht, Kultus, Wissenschaft und Kunst. München. S. 39-65.

Tolstoy, A. *Dev Şalgam*. İş Bankası Yayınları, İlkokuma Kitaplarım.

UNICEF (2012): Kinder haben Rechte auf: file:///C:/Users/user/Downloads/fa011-kinder-haben-rechte-2012-pdf.pdf (Download: 16 Haziran2015)